

رساله شرفیه

صفی‌الدین ارموی

انتشارات فرهنگستان هنر

رساله‌ی شرفیه صفی‌الدین ارموی، موسیقی‌دان قرن هفتم هجری دومین رساله وی در علم موسیقی است که آن را برای شاگرد خود شرف‌الدین هارون فرزند جوینی، وزیر هلاکو نوشته است. ارموی در سبب تألیف آن می‌آورد که: «این رساله مشتمل بر نسبت‌های تألیفی است به طریقی که دانشمندان قدیم یونان استنباط نموده‌اند به علاوه چیزهایی که در نوشته‌های ایشان و کتاب‌های گوناگون تازه یافت نمی‌شود، بر آن افزوده‌ام و اکنون آن را تقدیم کتابخانه... هارون پسر... شمس‌الدین محمد... جوینی می‌کنم... این کار به دستور خود او انجام گرفته و مشتمل بر پنج مقاله است...»

رساله شرفیه سی سال پس از کتاب ادوار او تألیف شده است. این رساله با ادوار تفاوت‌های چندی دارد و در مواردی نیز کامل‌تر نشان می‌دهد. صفی‌الدین در حلقه علمی و ادبی و هنری خاندان جوینی با خواجه نصیرالدین طوسی ارتباط داشته و این احتمال را داده‌اند که خواجه نصیر که در تناسبات فاصله‌های محسوس در ضرب، رساله‌ای مختصر نوشته است، عاملی بوده تا ارموی را به علوم یونانی نیز ترغیب کرده باشد. با اینکه رساله شرفیه به همان موضوع کتاب ادوار می‌پردازد، اما بیش از آن کتاب مرهون نظرات یونانی است. با اینکه رساله شرفیه مبسوط‌تر نشان می‌دهد، اما در مقایسه کمتر از ادوار مقبولیت یافته است.

قطب‌الدین شیرازی از جمله کسانی است که تحت تأثیر صفی‌الدین درآمده که در کتاب خود دره‌التاج رساله‌ی مهمی درباره اصول نظری موسیقی نگاشته است. در این کتاب مباحث مفیدی در مورد صوت و لواحق آن و نسبت‌های ابعاد موسیقی و رابطه اصوات از لحاظ ریاضی و آوازا و پرده‌شناسی آلات موسیقی و اوزان شعر و موسیقی دیده می‌شود. عبدالقادر مراغی دره‌التاج را شرحی بر شرفیه دانسته است.

در این باره محمد تقی دانش پژوه می‌نویسد که:
«اورا شرحی است بر شرفیه ارموی که در مقاصد الالحن

مراغی (ص ۵۳، ۵۸ و ۶۲) از آن یاد شده و گویا به فارسی است و شاید هم به عربی باشد. چه شاید آن بندی که مراغی از این کتاب به فارسی می‌آورد از عربی ترجمه کرده باشد.» هم‌چنین محمد حسن محمدی نیز در شرح شرفیه قطب‌الدین می‌نویسد که:

الشرفیه اثر مفصل ارموی است که به اندازه ادوار به آن توجه نمی‌شود، اما حق آن است که ارموی به آن رساله اصیل شناخته شود. این حق را قطب‌الدین شیرازی به خوبی رعایت کرده و شرح مهم خود بر رساله الشرفیه را تألیف کرده است. این شرح که عبدالقادر مراغی (د ۸۳۸ ق) در مقاصد الالحن خود از آن یاد می‌کند، همان بخش موسیقی رساله دره‌التاج است که در واقع ترجمه و شرح رساله الشرفیه به حساب می‌آید.

تقی بینش رساله شرفیه را بزرگ‌ترین اثر صفی‌الدین دانسته و محیط طباطبایی آن را کامل‌کننده ادوار معرفی کرده و حتی عناوینی چون رسالات گرانسنگ، امهات کتب موسیقی، معروف‌ترین کتاب موسیقی ارموی به این رساله داده شده است. رساله شرفیه در برگزیده پنج مقاله به زبان عربی است:

– فی الکلام علی الصوت ولواحقه و فی ذکر شکوک واردة علی ما قبل فیه.

– فی حصر نسبت الاعداد بعضها الی بعض واستخراج الاجناس من الابعاد المستخرجه من نسب مقادیرها و مراتبها فی التلاوم والتنافر واسمائها الموضوعه لها

– فی اضافات الابعاد بعضها الی بعض وفصل بعضها عن بعض واستخراج الاجناس من الابعاد الوسطی

– فی ترتیب الاجناس فی طبقات الابعاد العظمی و ذکر نسبها واعدادها

– فی الايقاع و نسب ادوار، والارشاد الی کیفیة الاستخراج الالحن فی الصناعة العلمیة. (۱. صوت ولواحق آن و شک‌های وارده؛ ۲. حصر نسبت اعداد؛ ۳. اختلاف ابعاد و ترتیب اجناس از طبقات ابعاد؛ ۴ و ۵. ايقاع و نسبت ادوار کیفیت استخراج الحان)